

VVE voor dummies

Een inkijkje in de voor- en vroegschoolse educatie

Inhoudsopgave

	pagina		pagina
1. De ontwikkeling van jonge kinderen	7	7. Voorwaarden voor succes	21
2. Bekende ontwikkelingspsychologen	9	8. De rol van VVE-professionals	23
3. Wat is VVE?	11	8.1. Verschillende functies	23
4. Méér leren in de juiste omgeving	13	8.2. Voorbeelden van professioneel werken	24
5. Heeft VVE zin?	15	9. Kwaliteit van VVE	27
6. Erkende VVE-programma's	17	9.1. Beoordeling en toetsingskader	27
6.1. Piramide	17	Inspectie van het Onderwijs	27
6.2. Kaleidoscoop	18	9.2. Versterken van bekwaamheden	27
6.3. Startblokken/Basisontwikkeling	18	9.3. Werken aan een doorgaande lijn	28
6.4. KO Totaal	18	9.4. Gebruik van volgsystemen	28
6.5. Sporen	19	10. Een gewone dag	29
		11. Landelijk VVE-beleid	31
		11.1. Geschiedenis	31
		11.2. Huidig beleid	31

Inleiding

Jonge kinderen leren heel erg makkelijk. Dus als kinderen bijvoorbeeld een taalachterstand of een sociale achterstand hebben, is het verstandig om daar al op jonge leeftijd iets aan te doen. Dus vóóordat ze naar school gaan of in de kleutergroepen van de basisschool. Het is wetenschappelijk inmiddels ook aangetoond dat er in die jonge jaren de meeste winst is te halen.

Het is dan ook zeer begrijpelijk dat er de laatste tien jaar steeds meer aandacht is gekomen voor de voor- en vroegschoolse educatie, ofwel de VVE. Jaarlijks gaan er vele tientallen miljoenen euro's in de VVE-sector om. Met dat geld wordt de ontwikkeling van kinderen doelgericht en vakkundig ondersteund, met behulp van speciale programma's en methodes.

Dit boekje is bedoeld als een algemene inleiding in de voor- en vroegschoolse educatie. We beschrijven hoe de professionals in deze sector een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van jonge kinderen. Bijvoorbeeld op het gebied van taal, rekenen, motoriek en sociaal-emotionele ontwikkeling.

We hebben dit boekje geschreven voor iedereen die wat meer wil weten over VVE. Bijvoorbeeld mensen die al werkzaam zijn in deze sector en mensen die overwegen om dat te gaan doen. Het boekje is ook interessant voor mensen die in hun werk af en toe met VVE te maken hebben, bijvoorbeeld medewerkers van welzijnsinstellingen of gemeenten.

VVE voor dummies is een uitgave van het project Vversterk. Dit project heeft als doel om de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie te verbeteren en wordt gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

We hopen dat u veel opsteekt van dit boekje en meer inzicht krijgt in de ambities, de werkwijze en de positieve effecten van VVE.

Project Vversterk

1. De ontwikkeling van jonge kinderen

Kinderen ontwikkelen zich op verschillende terreinen. We onderscheiden meestal de volgende ontwikkelingsgebieden (ook wel domeinen genoemd): lichamelijke/motorische ontwikkeling, emotionele ontwikkeling, sociale ontwikkeling en cognitieve ontwikkeling. Natuurlijk zijn er ook nog andere domeinen te noemen, waarop kinderen zich kunnen ontwikkelen. Denk aan de muzikale, morele, sportieve of creatieve ontwikkeling.

Hoe ontwikkelen kinderen zich? Sommige wetenschappers zeggen dat het genetisch is bepaald hoe een kind zich ontwikkelt. Anderen denken dat een kind als een ‘onbeschreven blad’ ter wereld komt en dat de omgeving waarin het opgroeit, bepalend is voor zijn ontwikkeling. De laatste jaren gaan steeds meer wetenschappers er vanuit dat de waarheid ergens in het midden ligt. Een kind heeft bij zijn geboorte een bepaalde aangeboren aanleg: zijn potentieel. De omgeving bepaalt in hoeverre het kind dit potentieel daadwerkelijk ontplooit (lees: zich ontwikkelt).

Eerste jaren zijn bepalend

Door wetenschappelijk onderzoek weten we dat de eerste drie levensjaren van een kind ongelooflijk belangrijk zijn voor

zijn lichamelijke, sociale en cognitieve ontwikkeling. Door (hersenen)onderzoek weten we ook dat kinderen in hun eerste levensjaren het makkelijkst leren. De conclusie is dan snel getrokken: juist heel jonge kinderen moeten worden gestimuleerd – zij moeten de kansen en mogelijkheden krijgen om zich te ontwikkelen.

Die voorschoolse periode is dus een zeer kansrijke periode om te investeren in de ontwikkeling van kinderen. Kinderen zijn in die periode echter tegelijkertijd ook zeer kwetsbaar, bijvoorbeeld voor stressvolle gebeurtenissen of verwaarlozing.

Hersenonderzoek toont aan dat de hersenen van een kind tussen zijn geboorte en zijn volwassenheid vier maal zo groot worden. Dat komt vooral omdat er meer verbindingen komen tussen hersencellen en tussen hersengebieden. Die verbindingen zijn zeer waardevol: ze bepalen hoe de hersenen op latere leeftijd functioneren. Hoe meer verbindingen, hoe beter de hersenen hun werk doen.

Het probleem is dat die verbindingen echter niet automatisch ontstaan. Dat gebeurt pas als een kind opgroeit in een stimulerende omgeving. In een omgeving die weinig stimulerend is, ontstaan die verbindingen niet.

Wist je dat?

De woordenschat van jonge kinderen groeit in een zeer hoog tempo. Kinderen tussen de 4 en 22 maanden leren per dag gemiddeld drie nieuwe woorden.

Factoren die de ontwikkeling beïnvloeden

Er zijn natuurlijk heel veel factoren die invloed hebben op de ontwikkeling van jonge kinderen. We staan stil bij drie belangrijke factoren: de opvoeders, individuele verschillen, en sociale en culturele verschillen.

Opvoeders

Het zal niemand verbazen: opvoeders hebben een zeer grote invloed op de ontwikkeling van kinderen. Als er sprake is van een ‘veilige hechting’ tussen kind en opvoeders, krijgt het kind meer zelfvertrouwen en functioneert het zelfstandiger. Steun en toezicht van volwassenen bevorderen de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. En juist die sociaal-emotionele ontwikkeling en het zelfvertrouwen zijn enorm belangrijk! Een kind dat goed in zijn vel zit en zelfvertrouwen heeft, leert namelijk makkelijker.

Individuele verschillen

Niet elk kind ontwikkelt zich op dezelfde manier. We zien bijvoorbeeld grote verschillen in het tempo waarin kinderen zich ontwikkelen.

Bij sommige kinderen verloopt de ontwikkeling vloeiend, bij anderen verloopt die meer sprongsgewijs. Het kan ook gebeuren dat er soms sprake is van een tijdelijke terugval.

Sociale en culturele factoren

Er zijn grote verschillen tussen culturen. Die culturele verschillen zijn er op allerlei terreinen. We zien bijvoorbeeld flinke verschillen in de manier waarop culturen aankijken tegen 'autonomie' en 'verbondenheid'. Sommige culturen hechten veel belang aan verbondenheid; zij zijn ervan overtuigd dat mensen elkaar nodig hebben. We noemen dat collectivistische culturen. Andere culturen zijn meer individualistisch ingesteld, en leggen meer nadruk op het zelfstandige functioneren van mensen. Als de thuiscultuur van een kind (heel) anders is dan de cultuur op de peuterspeelzaal of de school, kan dat erg verwarrend zijn.

2. Bekende ontwikkelingspsychologen

Ontwikkelingspsychologie, ook wel levensloopspsychologie genoemd, bestudeert de psychologische veranderingen die mensen doormaken als ze ouder worden – dus vanaf de geboorte tot en met de ouderdom. We staan stil bij een aantal belangrijke grondleggers van de hedendaagse ontwikkelingspsychologie: Piaget, Vygotsky, Erikson en Bowlby. Hun ideeën hebben grote invloed op de VVE-sector en op de VVE-programma's die in de loop van de jaren zijn ontwikkeld.

Piaget (1896-1980) is een aanhanger van het constructivisme. Het constructivisme gaat ervan uit dat ontwikkelen/leren een actief, constructief, cumulatief en doelgericht proces is. Piaget heeft duidelijk gemaakt dat kinderen pas iets nieuws leren als dat past bij hun ontwikkelingsniveau en bij het wereldbeeld dat ze hebben opgebouwd.

Ook Vygotsky (1896-1934) is een aanhanger van het constructivisme. Hij zegt dat kinderen zich ontwikkelen door hun interactie met volwassenen en door hun deelname aan een sociaal-culturele omgeving. Een begrip, dat Vygotsky intro-

duceerde, is de 'zone van naaste ontwikkeling'. Wat bedoelt hij daarmee? Vygotsky maakt onderscheid tussen het 'actuele ontwikkelingsniveau' en de 'zone van naaste ontwikkeling'. Het 'actuele ontwikkelingsniveau' is een aanduiding voor activiteiten die het kind zelfstandig kan uitvoeren. Dit in tegenstelling tot activiteiten die het kind wel wil uitvoeren, maar nog niet zelfstandig kan uitvoeren. Dat noemen we activiteiten in de 'zone van naaste ontwikkeling'. Het kind kan die activiteiten wel uitvoeren met de hulp van

een volwassene.

VVE-programma's zijn bedoeld om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. In die programma's krijgen kinderen dus vaak activiteiten aangeboden uit de zone van naaste ontwikkeling. Deze activiteiten helpen het kind om een stapje verder te komen in zijn ontwikkeling.

Fietsen zonder zijwieltjes

Kinderen durven vaak pas iets nieuws uit te proberen, als ze weten dat er een volwassene in de buurt is om hen – als dat nodig is – te helpen. Thuis gebeurt dat vaak spontaan. Denk maar eens aan een kind dat alleen nog maar op een fietsje met zijwieltjes kan rijden. Er komt een dag waarop het kind zonder zijwieltjes wil. Dit levert een herkenbaar tafereel op: een vader of moeder die soms urenlang naast het fietsje mee holt. Totdat het fietsen zelfstandig lukt. VVE-professionals bieden voortdurend activiteiten en materialen aan, die het kind in staat stellen zich een stapje verder te ontwikkelen. Ze doen dat weloverwogen, en bieden daarbij uiteraard vakkundige hulp en begeleiding.

Erikson (1902-1994) ontwikkelde de levenslooptheorie. Deze theorie gaat ervan uit dat de menselijke ontwikkeling gedurende zijn hele leven planmatig verloopt. Erikson onderscheidt acht verschillende fasen die elk mens doorloopt. In elke fase krijgt de mens te maken met een specifieke ontwikkelingscrisis.

Een baby moet bijvoorbeeld ontdekken dat een ouder/verzorger niet altijd aanwezig is, maar wél altijd terugkomt als hij of zij weggaat. Als een baby in een veilige, geborgen omgeving opgroeit, ontwikkelt hij ‘vertrouwen’. Ook in zijn latere leven zal hij zijn omgeving met vertrouwen tegemoet treden.

Een peuter moet zichzelf leren kennen als een wezen met een zekere zelf-

standigheid, en een kleuter moet ontdekken dat hij zelf allerlei initiatieven kan nemen. Pas als de ontwikkelingscrisis van een bepaalde fase is opgelost, vangt de volgende fase aan. De wijze waarop iemand deze ontwikkelingscrisis oplost, is van invloed op zijn gedrag en persoonlijkheid.

Bowlby (1907-1990) is vooral bekend geworden door zijn theorie over hechting. Met hechting bedoelt hij: de duurzame, affectieve relatie tussen een kind en één of meer opvoeders. Voor de duidelijkheid: dat hoeft dus niet per se de vader of de moeder te zijn. De hechting kan veilig of onveilig zijn. De kans op een veilige hechting is groot als de opvoeder respect heeft

voor de autonomie van het kind, het kind ondersteunt bij het leren, en sensitief is (ofwel: het kind aanvoelt en signalen van het kind goed opvangt). Als er sprake is van een niet-veilige hechting kan dat op latere leeftijd leiden tot leerproblemen en gebrek aan eigenwaarde en zelfwaardering. Ook kan het ervoor zorgen dat iemand moeite heeft met het aangaan van relaties.

Wist je dat?

De hechtingstheorie van Bowlby verklaart waarom je een huilende baby niet moet laten huilen, maar moet troosten. Een huilende baby heeft namelijk gewoon behoefte aan de nabijheid van zijn verzorger.

3. Wat is VVE?

VVE (voor- en vroegschoolse educatie) is eigenlijk een verzamelnaam van de methodische en systematische ondersteuning van de ontwikkeling van jonge kinderen (in de leeftijd van twee tot zes jaar).

Speciale programma's

In de VVE worden speciale programma's gebruikt. Daarmee wordt over het algemeen gewerkt aan de volgende ontwikkelingsgebieden, ook wel 'domeinen' genoemd:

- Sociaal-emotionele ontwikkeling. Aandachtsgebieden binnen dit domein zijn bijvoorbeeld: hechtingsrelaties, autonomie, en de omgang met volwassenen, andere kinderen en met jezelf.
- Ontluikende geletterdheid, taalontwikkeling en tweetaligheid. Aandachtsgebieden binnen dit domein zijn bijvoorbeeld: experimenteren met klanken en letters, interactievaardigheden, verhalen vertellen en woordenschatontwikkeling.
- Ontluikende rekenvaardigheid. Aandachtsgebieden binnen dit domein zijn bijvoorbeeld: omgaan met hoeveelheden en aantallen, meten, construeren en grafische

presentaties.

- Motorische ontwikkeling.

Achterstandskinderen

Alle kinderen profiteren ervan als hun ontwikkeling systematisch en doelgericht wordt gestimuleerd. Maar dat geldt nog eens extra voor kinderen die een ontwikkelingsachterstand hebben en voor kinderen die een grote kans hebben om zo'n achterstand op te lopen. Zij zijn speciaal gebaat bij een VVE-programma.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de oorspronkelijke doelgroep van de VVE-programma's bestaat uit kinderen die bijvoorbeeld een te geringe woordenschat hebben, een taalachterstand hebben (vaak van wel twee jaar!), communicatief onvoldoende vaardig zijn of te weinig wereldkennis hebben. Deze kinderen worden meestal doelgroepkinderen, achterstandskinderen of risicokinderen genoemd. Het gaat om allochtone én autochtone kinderen. Als er bij deze kinderen niet op jonge leeftijd wordt ingegrepen, kunnen ze niet voldoen aan de ontwikkelingseisen die de basisschool stelt. Ze kunnen dan dus niet goed meekomen op school.

Het is natuurlijk interessant om te

weten waarom deze kinderen zich in hun eerste levensjaren onvoldoende ontwikkelen. Een van de oorzaken is de gebrekkige Nederlandse taalvaardigheid van de ouders. Een tweede, zeer belangrijke oorzaak, is de gebrekkige 'informele instructievaardigheid' van ouders. Wat bedoelen we daarmee? Veel ouders uit Nederlandse middenklassengezinnen zijn goed in staat om hun kind al op jonge leeftijd allerlei belangrijke dingen te leren. Dat gebeurt eigenlijk vanzelf, vrij informeel. Bijvoorbeeld omdat ze voorlezen, spelletjes doen en alledaagse gesprekjejes hebben met hun kind. Sommige ouders missen deze informele instructievaardigheden; hun kinderen ontwikkelen zich daardoor doorgaans minder.

Professionele werkers

Zeer kenmerkend voor de VVE is de professionaliteit van de mensen die erin werken. Hun rol is van doorslaggevend belang: het succes van een VVE-programma staat of valt met de leidster/leerkracht die met de kinderen werkt. Wat is kenmerkend voor VVE-professionals? Zij zijn in staat om de ontwikkeling van kinderen te stimu-

leren en te ondersteunen. Ze bieden daarvoor gerichte activiteiten en materialen aan en gaan methodisch te werk. Daarnaast hebben ze hoge verwachtingen van kinderen. Dat is zeer waardevol. Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat er een directe relatie is tussen de verwachtingen van leidsters/leerkrachten en de prestaties van kinderen. Met andere woorden: als een leidster/leerkracht niet veel van een kind verwacht, zal dat kind zich niet optimaal ontplooiën.

Uitvoeringslocaties

Bijna alle VVE-programma's worden gebruikt in kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en de onderbouw van de basisschool (groep 1 en 2). Een kinderdagverblijf is trouwens niet hetzelfde als een peuterspeelzaal. Beide hebben een andere doelstelling. De meeste kinderdagverblijven zijn in de eerste plaats bedoeld als opvangvoorziening. Peuterspeelzalen zijn vooral bedoeld als ontmoetingsplek, waar kinderen zich ontwikkelen. Die duidelijke scheiding is de laatste jaren wel aan het verschuiven; ook kinderdagverblijven gebruiken steeds vaker programma's om de ontwikkeling van de kinderen doelgericht te ondersteunen.

4. Méér leren in de juiste omgeving

Jonge kinderen willen de wereld om zich heen ontdekken. Een uitdagende omgeving biedt meer kansen om nieuwe dingen te leren en om vaardigheden op te doen.

Een goede omgeving voldoet in ieder geval aan de volgende voorwaarden:

1. de omgeving is veilig en biedt structuur;
2. de omgeving is stimulerend;
3. de omgeving is betekenisvol.

Veiligheid en structuur

Kinderen ontwikkelen zich het beste in een veilige, gestructureerde omgeving. Daarin voelen zij zich vrij om zelf initiatieven te nemen.

VVE-professionals creëren in hun lokaal over het algemeen verschillende hoeken. In elke hoek vinden specifieke, herkenbare activiteiten plaats. Zo is er bijvoorbeeld meestal een bouw- en constructiehoek, een zand- en waterhoek, een lees- en luisterhoek, een ontdekhoek en een huishoek.

Stimulerende omgeving

Kinderen hebben uit zichzelf een grote drang om zich te ontwikkelen, maar natuurlijk kunnen kinderen ook extra

worden gestimuleerd.

VVE-professionals nemen vaak zélf initiatieven die stimulerend zijn voor het kind. Denk aan het aanbieden van een bepaalde activiteit of een materiaal dat aansluit bij de interesses en het ontwikkelingsniveau van het kind. Het is echter ook heel stimulerend als het kind de ruimte krijgt om initiatieven te nemen en als die initiatieven worden beloond door de leidster/leerkracht. In een stimulerende omgeving is er sprake van een afwisseling tussen initiatieven van het kind en initiatieven van de

leidster/leerkracht.

Een ander kenmerk van een stimulerende omgeving: er zijn voor het kind mogelijkheden om in z'n eentje te spelen én samen met andere kinderen. De interactie met andere kinderen is zeer leerzaam.

Betekenisvolle omgeving

Kinderen leren het meest in een betekenisvolle omgeving. Dat wil zeggen: in een omgeving die goed past bij hun leeftijd, ontwikkelingsniveau, ervaring en eigenheid.

5. Heeft VVE zin?

Jaarlijks maken heel veel kinderen gebruik van een VVE-voorziening en er gaan tientallen miljoenen naar de sector. Dan is het logisch om de vraag te stellen: hebben de VVE-voorzieningen werkelijk effect? Of anders gezegd: zorgen de VVE-voorzieningen ervoor dat kinderen zich daadwerkelijk ontwikkelen en hun eventuele taal- of ontwikkelingsachterstand inlopen?

Naar deze vraag is veel onderzoek gedaan. We noemen dat effectonderzoek. De conclusies van deze onderzoeken zijn niet allemaal hetzelfde, maar er is wel een duidelijke lijn in te ontdekken. De meeste onderzoekers zijn het erover eens dat het zinvol is als kinderen op jonge leeftijd deelnemen aan speciale stimuleringsprogramma's. Dat kan bijvoorbeeld een programma in een peuterspeelzaal, een kinderdagverblijf of een school zijn. Maar óók ontwikkelingsgerichte activiteiten die in het gezin plaatsvinden, kunnen zinvol zijn.

Er zijn verschillende soorten effectonderzoek gedaan. We staan stil bij onderzoeken naar:

- het effect op de cognitieve ontwikkeling en de taalontwikkeling;

- het effect op de sociaal-emotionele ontwikkeling;
- de economische effecten;
- de langetermijneffecten.

Wist je dat?

Als een baby of een peuter opgroeit in een taalarme omgeving is de kans groot dat hij op 9- à 10-jarige leeftijd achterloopt op het gebied van leesbegrip.

Cognitieve ontwikkeling en taalontwikkeling

Uit veel onderzoek blijkt dat VVE-programma's een positief effect hebben op de cognitieve ontwikkeling en de taalontwikkeling van kinderen. Dat is dus goed nieuws. De onderzoekers benadrukken echter wel dat het effect sterk afhangt van de manier waarop het VVE-programma wordt uitgevoerd. Hoe beter de uitvoering, hoe groter het effect.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Tot nu toe zijn onderzoekers er niet goed in geslaagd om aan te tonen dat VVE-programma's een positieve invloed hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Wist je dat?

Sociaal-emotionele problemen gaan vaak hand in hand met leerstoornissen.

Economische effecten

Er is veel onderzoek gedaan naar de economische effecten van VVE. Bijvoorbeeld door Nobelprijswinnaar James Heckman. Hij heeft aangetoond dat kinderen die op jonge leeftijd deelnemen aan een VVE-programma beter presteren op school, meer kans hebben op werk, minder vaak een uitkering nodig hebben en minder vaak in de misdaad terechtkomen. Hackman berekende dat elke dollar die in VVE wordt geïnvesteerd uiteindelijk negen dollar oplevert. Kortom: een geweldig rendement. Investerings in klassenverkleining, volwasseneneducatie of subsidies aan het bedrijfsleven zijn volgens hem een stuk minder rendabel. Wat interessant is om te weten: uit verschillende onderzoeken blijkt dat er bij alle kinderen sprake is van zo'n positief economisch effect. Kinderen uit achterstandsgroepen profiteren echter extra van kwalitatief hoogwaardige VVE-programma's.

Effecten op lange termijn

Er wordt nogal eens gezegd dat VVE-programma's alleen een tijdelijk effect hebben, en dat het effect dus na een tijdje 'uitdooft'. Onderzoek toont aan dat deze bewering soms inderdaad klopt, maar zeker niet altijd. Het effect op de lange termijn hangt vooral af van het aantal dagen waarop het kind heeft deelgenomen aan het VVE-programma en de kwaliteit van de leidsters/leerkrachten. Hoe intensiever het VVE-programma en hoe beter opgeleid de mensen die er werken, des te groter het langetermijneffect.

De VVE-programma's hebben misschien niet altijd het (lange-termijn)effect dat men wil, maar wat is het alternatief? Uit veel onderzoeken blijkt dat het heel erg moeilijk is om op latere leeftijd iets te doen aan de achterstand van kinderen. Een kind dat met een achterstand aan de basisschool begint, loopt deze bijna nooit meer (helemaal) in. Met andere woorden: actieprogramma's op latere leeftijd hebben minder effect dan programma's op jonge leeftijd.

Wist je dat?

In 2007 concludeerden onderzoekers van de Derhem University: **vroege winst is de beste winst.** Daarmee bedoelen ze: als een kind zich op zeer jonge leeftijd goed ontwikkelt, profiteert het daar zijn hele leven van. De onderzoekers stellen zelfs dat de eindresultaten in het voortgezet onderwijs het allerbeste beïnvloed kunnen worden door te investeren in VVE.

6. Erkende VVE-programma's

In Nederland zijn er verschillende VVE-programma's. Sommige worden in het hele land ingezet, andere worden vooral lokaal gebruikt. Voorbeelden van lokale programma's zijn *Taalrijk*, *Speeltaal* en *Kinderklanken*. Vrijwel alle programma's worden uitgevoerd op een kinderdagverblijf, peuterspeelzaal of op de basisschool (groep 1 en 2). We noemen dit 'centrumgerichte programma's'. Niet alle programma's zijn centrumgericht. Er zijn ook gezinsgerichte programma's. Deze worden in de huiselijke omgeving van het kind uitgevoerd, meestal door vrijwilligers. Bij deze programma's gaat het meestal niet alleen om het stimuleren van de ontwikkeling van kinderen, maar óók om opvoedingsondersteuning. Een voorbeeld van een gezinsgericht programma is *Opstapje*.

Meest gebruikt

De landelijke VVE-monitor 2007 laat zien hoeveel gemeenten de volgende centrumgerichte programma's gebruiken.

1. *Piramide*
2. *Startblokken/Basisontwikkeling*
3. *Kaleidoscoop*
4. *KO Totaal*

Piramide wordt in het grootste aantal gemeenten gebruikt, *KO Totaal* in het minste aantal.

Sommige VVE-programma's richten zich op één ontwikkelingsdomein, bijvoorbeeld taal. We noemen dit *smalle* programma's. Een voorbeeld daarvan is *KO Totaal*. Er zijn echter ook totaalprogramma's. Deze totaalprogramma's besteden aandacht aan verschillende ontwikkelingsdomeinen én ze betrekken ouders bij de activiteiten.

Er zijn in Nederland twee organisaties bevoegd om VVE-programma's een landelijke erkenning te geven: de Erkenningscommissie Jeugdin interventies en het Panel Welzijn en

Ontwikkelingsstimulering. Zo'n landelijke erkenning wordt natuurlijk niet zomaar gegeven. Er gelden strenge voorwaarden. Op dit moment zijn er slechts vijf landelijk erkende VVE-programma's:

- *Piramide*
- *Kaleidoscoop*
- *Startblokken/Basisontwikkeling*
- *KO Totaal*
- *Sporen*

6.1. Piramide

Piramide is een educatief programma voor kinderen op de peuterspeelzaal en de onderbouw van de basisschool; dus voor kinderen van 2 ½ tot 6 jaar. Het programma stimuleert de ontwikkeling van kinderen, met de bedoeling dat ze daarna de basisschool met succes kunnen volgen. *Piramide* besteedt extra aandacht aan kinderen die een achterstand hebben. Zij krijgen extra steun, bijvoorbeeld in de vorm van 'tutoring' en taalstimulering. Ouders spelen een belangrijke rol bij dit programma. Zij leren hoe ze thuis met hun kind activiteiten kunnen doen, die aansluiten bij de dingen die hun kind op school of op de peuterspeelzaal doet.

Er zijn twee effectonderzoeken gedaan naar *Piramide*. Daaruit blijkt dat het programma ‘deels effectief’ is. Dat betekent: sommige doelen van het programma worden wél gerealiseerd, andere niet (of niet aantoonbaar). *Piramide* is ontwikkeld door de Cito-groep.

6.2. Kaleidoscoop

Ook *Kaleidoscoop* is een educatief programma, dat zich richt op kinderen van 2 ½ tot 6 jaar (met name op kinderen met een achterstand). *Kaleidoscoop* is afgeleid van het Amerikaanse High/Scope-programma. In *Kaleidoscoop* speelt ‘actief leren’ een belangrijke rol. Dat wil zeggen dat kinderen worden gestimuleerd en worden uitgedaagd om nieuwe ervaringen op te doen, dingen te ontdekken en nieuwe kennis te vergaren.

Vier herkenbare elementen in dit programma: rijke en geordende leeromgeving, vast dagschema, betrokkenheid van ouders, en observatie van de kinderen. Er is in Nederland één effectonderzoek gedaan naar *Kaleidoscoop*. Bij dat onderzoek zijn twee groepen kinderen vergeleken: een groep die vanaf de peuterspeelzaal met *Kaleidoscoop* werkte, en een groep die niet met het

programma werkte. De eerste groep haalde bij taaltoetsen en andere cognitieve toetsen betere resultaten. De resultaten waren helaas niet altijd erg overtuigend; sommige kinderen deden het nauwelijks beter, anderen juist weer veel beter.

Kaleidoscoop is ontwikkeld door het NIZW (Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn).

6.3. Startblokken/ Basisontwikkeling

Dit educatieve programma is vooral bedoeld voor kinderen in achterstands-situaties. Het bestaat uit twee delen: *Startblokken* en *Basisontwikkeling*. *Startblokken* is voor de peuterspeel-zaal (kinderen van 2 ½ tot 4 jaar) en *Basisontwikkeling* is voor de eerste vier groepen van de basisschool (kinderen van 4 tot 8 jaar).

Startblokken/Basisontwikkeling heeft een ontwikkelingsgerichte benadering. Dat wil zeggen: de leidsters/leerkrachten sluiten aan bij de ontwikkelingsmogelijkheden en belangstelling van de kinderen en stimuleren hen om een volgende stap te zetten in hun ontwikkeling. Onderzoek toont aan dat *Startblokken/Basisontwikkeling* een positieve invloed heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Er is geen positief effect op hun cognitieve ontwikkeling/taalontwikkeling. Het programma is ontwikkeld door het Landelijke centrum voor ontwikkelingsgericht onderwijs.

6.4. KO Totaal

KO Totaal bestaat uit twee delen: *Puk & Ko* (voor peuters) en *Ik & Ko* (voor kleuters). Het programma besteedt veel aandacht aan de Nederlandse taalvaardigheid. Daarom is het bijzonder geschikt voor allochtone én autochtone taalzwakke kinderen. In *KO Totaal* komen overigens ook andere ontwikkelingsgebieden aan bod, zoals ontluikend rekenen en sociaal-communicatieve vaardigheden. *KO Totaal* werkt met thema’s die voor kinderen herkenbaar zijn en aansluiten bij hun eigen beleavingswereld. De leidster/leerkracht daagt de kinderen uit om actief mee te doen, om mee te denken, en om te experimenteren met uitdagende materialen. In *Puk & Ko* spelen ouders een belangrijke rol. Er zijn diverse materialen, waarmee zij thuis aan de slag kunnen. Bijvoorbeeld Turkse en Marokkaanse prentenboekjes en cd’s. De gedachte hierachter: als kinderen hun moedertaal goed beheersen, bevordert dat hun Nederlandse taalontwikkeling. *KO Totaal* is ontwikkeld door de

CED-Groep. Er is nog geen effectonderzoek beschikbaar.

6.5. Sporen

Sporen is een pedagogisch-educatief programma dat zich richt op kansarme kinderen van 2½ tot 6 jaar. Het programma stimuleert verschillende aspecten van hun ontwikkeling. Ouders spelen een actieve rol in *Sporen*.

Een belangrijk kenmerk van dit programma is het open, kindvolgende curriculum. Leidsters/leerkrachten ontwikkelen dit zelf; zij zorgen ervoor dat het goed aansluit bij de belangstelling en ontwikkelingsbehoeften van de kinderen in de groep. Gelukkig kunnen ze daarbij wel terugvallen op een aantal bruikbare handvatten en een samenhangend documentatiesysteem, die bij *Sporen* horen. Er is geen effectonderzoek beschikbaar over *Sporen*. Het programma is ontwikkeld door de Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7.

7. Voorwaarden voor succes

Het effect van een VVE-programma hangt natuurlijk af van de kwaliteit van het programma. Maar dat is niet het enige. Ook de manier waarop het programma wordt uitgevoerd, is van grote invloed. Een programma kan nog zo goed zijn, maar als de uitvoering gebrekkig is, zullen de resultaten tegenvallen.

Harskamp heeft onderzocht wanneer een VVE-programma de meeste kans van slagen heeft. Hij concludeert dat de slagingskans (lees: het succes) het grootst is als aan de volgende drie voorwaarden is voldaan:

1. het programma zelf is goed;
2. de uitvoering van het programma is goed;
3. de leidsters/leerkrachten staan positief tegenover het programma.

Kenmerken van een goed VVE-programma

Een goed VVE-programma voldoet aan de volgende kenmerken:

- er is een duidelijk uitgewerkte methodiek;
- het programma besteedt veel aandacht aan taalverwerving;
- het programma is flexibel; het kan

bijvoorbeeld worden aangepast aan de doelgroep of aan de situatie op de peuterspeelzaal;

- er zijn speciale activiteiten voor ouders, zodat zij betrokken zijn bij de ontwikkeling van hun kind;
- er zijn voor leidsters/leerkrachten voldoende mogelijkheden om goed met het programma te leren werken (bijvoorbeeld trainingen of begeleiding).

Kwaliteit van de uitvoering

We spreken over een kwalitatief goede uitvoering als:

- er veel mogelijkheden zijn voor verbale interactie tussen leidster/leerkracht en kinderen;
- er in de peutergroepen minimaal één leidster voor acht kinderen is;
- de kleutergroepen klein zijn en er sprake is van een dubbele personeelsbezetting;
- de leidsters/leerkrachten hoog opgeleid zijn (liefst hbo-niveau);
- er een gekwalificeerde programmabegeleider is (verantwoordelijk voor de coördinatie en programmabegeleiding);
- er sprake is van nauwe samenwerking tussen peuterspeelzaal en

basisschool (bijvoorbeeld overleg of gezamenlijke deelname aan trainingen);

- er intensieve opvang is van de kinderen (peuters: minimaal vier dagdelen per week, kleuters: minimaal vijf dagen per week);
- er binnen de gemeente (op politiek en bestuurlijk niveau) veel draagvlak is voor het VVE-programma.

Steun van leidsters/leerkrachten

Een VVE-programma kan niet zonder de steun van leidsters/leerkrachten. Het is dan ook heel belangrijk dat zij betrokken zijn bij de keuze voor het programma en dat ze er positief tegenover staan.

8. De rol van VVE-professionals

Zoals gezegd spelen leidsters/leerkrachten een zeer belangrijke rol in de VVE-programma's. Hun competenties, vaardigheden en handelen zijn medebepalend voor het succes.

Het is dan ook – op zijn zachtst gezegd – opmerkelijk dat er in Nederland geen opleiding is tot VVE-leidster of VVE-leerkracht. Er zijn wel opleidingen voor het 'gewone' peuterspeelzaalwerk of de kinderopvang. In die opleidingen is echter weinig aandacht voor de voor-schoolse educatie en voor de speciale VVE-programma's die de ontwikkeling van jonge kinderen stimuleren. In sommige Pabo-opleidingen is wel aandacht voor VVE, in andere niet of nauwelijks. Inmiddels zijn er wel verschillende nascholingstrajecten, maar die zijn vaak toegespitst op één specifiek VVE-programma. Dat is jammer. Een peuterspeelzaalleidster die een *Piramide*-opleiding heeft gevolgd kan namelijk niet zomaar werken in een *Kaleidoscoop*-groep.

8.1 Verschillende functies

Binnen de VVE-sector kunnen we verschillende functies onderscheiden: pedagogisch werker 3, pedagogisch werker 4, onderwijsassistent, leerkracht, individuele begeleider en VVE-coördinator. Zij hebben allemaal een eigen rol en taak, maar zijn even belangrijk! Door goed samen te werken, kunnen zij de ontwikkeling van kinderen stimuleren en hun eventuele achterstand bestrijden.

Pedagogisch werker 3

Deze professional richt zich op de dagelijkse opvang, opvoeding en verzorging van kinderen. Ze stimuleert (spelenderwijs) de verschillende ontwikkelingsgebieden van de kinderen. Ze is in staat om de kinderen te observeren en daarbij eventuele achterstanden of gedragsproblemen te signaleren. Over de dagelijkse gang van zaken heeft ze contact met de ouders van de kinderen. De meer formele oudergesprekken voert ze niet zelfstandig. De pedagogisch werker 3 werkt volgens het pedagogisch beleidsplan van de VVE-instelling en het gekozen VVE-programma.

Pedagogisch werker 4

Ook deze professional houdt zich bezig met de dagelijkse opvang, opvoeding, verzorging en ontwikkelingsstimulering van de kinderen. Ze heeft binnen de instelling echter ook coördinerende taken. Verder is ze het aanspreekpunt voor collega's en voor externe betrokkenen. Ook onderhoudt zij de contacten met ouders. Ze beantwoordt hun vragen, informeert hen over relevante activiteiten en ontwikkelingen en adviseert hen hoe ze thuis de ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren.

Onderwijsassistent

De onderwijsassistent werkt op de basisschool of in het speciaal (basis)onderwijs. Zij ondersteunt en assisteert de leerkracht of het team. Onderwijsassistenten zijn opgeleid voor het brede onderwijsveld, dus niet specifiek voor de onderbouw van de basisschool. De onderwijsassistent houdt zich onder andere bezig met de opvoeding van kinderen, de klassenorganisatie, eenvoudige administratieve taken en de observatie van kinderen. Ook ondersteunt ze hen bij hun leertaken.

Leerkracht

De belangrijkste taak van de leerkracht is het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van leer- en ontwikkelingsactiviteiten. De leerkracht zorgt ervoor dat het VVE-programma is geïntegreerd in de dagelijkse onderwijspraktijk.

De leerkracht schept een prettig leef- en werkklimaat waarin elk kind zich optimaal kan ontwikkelen. De leerkracht werkt planmatig, stemt zijn werkzaamheden goed af met collega's, en onderhoudt contacten met ouders en andere betrokkenen.

Individuele begeleider

Binnen veel VVE-instellingen werkt iemand die individuele kinderen begeleidt. De begeleiding is afgestemd op de ontwikkelingsbehoefte van het kind en kan gericht zijn op alle ontwikkelingsgebieden.

Op basisscholen wordt de individuele begeleiding meestal verzorgd door een ib'er (intern begeleider), een rt'er (remedial teacher), een extra leerkracht of een LIO (leerkracht in opleiding).

VVE-coördinator

Binnen de VVE is dit een bijzonder belangrijke functie. Veel VVE-coör-

dinatoren stemmen op gemeentelijk niveau alle VVE-activiteiten op elkaar af, maar er zijn ook coördinatoren die dat bijvoorbeeld binnen één instelling of binnen een (brede) school doen.

8.2. Voorbeelden van professioneel werken

Hoe ziet de rol van leidsters en leerkrachten in de VVE-programma's er in de praktijk uit? Hieronder een aantal voorbeelden die illustreren hoe zij hun competenties en vaardigheden inzetten.

Stimuleren van de taalontwikkeling

Het is belangrijk om kinderen een omvangrijk en goed taalaanbod te bieden. Daarnaast is het heel goed om de taalproductie van de kinderen zelf te stimuleren. Zij leren namelijk de taal door deze zelf actief te gebruiken. Wat betreft het taalaanbod: leidsters/leerkrachten moeten ervoor zorgen dat de kinderen veel taal horen. Dat is buitengewoon leerzaam. Bij een goed taalaanbod horen óók moeilijke woorden. Als de kinderen deze moeilijke woorden regelmatig horen, gaan zij ze begrijpen (en natuurlijk liefst ook onthouden).

Wat betreft het stimuleren van de

taalproductie: leidsters/leerkrachten moeten ervoor zorgen dat kinderen zelf veel praten. Door het inzetten van hun interactievaardigheden kunnen zij de kinderen daartoe aanzetten. Tijdens de interactie geven leidsters/leerkrachten feedback. Zij verbeteren de fouten van kinderen niet expliciet; dat zou de verkeerde vorm van feedback zijn. Wat zij wel doen: zij prijzen het kind wanneer het iets goed zegt, of herhalen de uiting van een kind in gecorrigeerde vorm.

De interactie met kinderen die een taalachterstand hebben, stelt speciale eisen aan leidsters/leerkrachten. Zij praten tegen deze kinderen altijd rustig, articuleren duidelijk, gebruiken korte zinnen, spreken zoveel mogelijk in de tegenwoordige tijd en ondersteunen hun taalaanbod met mimiek, gebaren, handelingen en materialen. Zij geven deze kinderen korte en duidelijke instructies en doen zo nodig iets voor.

Gouden rekenmomenten

Als we het hebben over rekenen en wiskunde voor jonge kinderen gaat het natuurlijk niet om het maken van sommen of het leren van formules. Op deze leeftijd gaat het vooral om het kennismaken met wiskundige begrippen in heel gewone, maar

betekenisvolle situaties – situaties die kinderen elke dag meemaken. Dagelijkse routines op de peuterspeelzaal of op school zijn daarvoor vaak heel geschikt. Zomaar wat willekeurige voorbeelden: met elkaar tellen of alle kinderen er zijn, kijken welk kind het grootst is, met elkaar nagaan of alle kinderen evenveel partjes van de mandarijntjes krijgen.

In reken- en wiskundesituaties komen vaak leerzame woorden voor, zoals sneller, langzamer, ver, dichtbij, het midden of hetzelfde. Dit soort woorden ontbreken nogal eens in woordenlijsten bij thema's. Ook komen in dit soort situaties allerlei functiewoorden aan bod, bijvoorbeeld net zo, toch, nog, precies of bijna. Kinderen leren die woorden doordat de professional ze gebruikt in een duidelijke context. Bijvoorbeeld bij het passen van kledingstukken: het clownspak past bijna, past net niet of het past precies.

De sociaal-emotionele ontwikkeling

De sociaal-emotionele ontwikkeling is een belangrijk onderwerp, zeker bij kinderen met een risico op achterstand. Het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling is dan ook een van de pedagogische doelen in de VVE.

Ook op sociaal gebied leren kinderen in interactie met hun omgeving. Dat leren gaat het beste als de omgeving veilig is en als er veel mogelijkheden zijn voor sociaal spel. De sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen staat niet los van hun ontwikkeling op andere terreinen. Neem als voorbeeld een kind dat op de peuterspeelzaal merkt dat het steeds beter met balspelletjes kan meedoen (motoriek), kan tekenen hoe het van huis naar school komt (ruimtelijke oriëntatie), de verhaaltjes in de prentenboeken steeds beter gaat begrijpen (taal), of merkt dat andere kinderen

hem beter gaan begrijpen omdat hij beter leert praten (taal). Dat soort ervaringen versterken zijn zelfvertrouwen. Met andere woorden: leidsters/leerkrachten kunnen de sociaal-emotionele ontwikkeling dus op veel verschillende – soms indirecte - manieren stimuleren. Het is daarbij belangrijk dat zij de kinderen steunen en regelmatig hun waardering laten blijken. Het is waardevol om het sociale gedrag van kinderen zo nu en dan systematisch te observeren. Zo kan tijdig worden signaleerd of een kind duidelijk achterblijft in zijn sociale ontwikkeling.

9. Kwaliteit van VVE

9.1 Beoordeling en toetsingskader Inspectie van het Onderwijs

De Inspectie van het Onderwijs beoordeelde in het verleden uitsluitend de kwaliteit van het onderwijs op scholen. In 2007 is zij begonnen om ook de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie te beoordelen. Dat deed ze op verzoek van het ministerie van OCW en de vier grote steden. Bij deze ‘VVE-inspectie’ waren ruim 250 VVE-locaties in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht betrokken.

De belangrijkste vragen die de Inspectie wilde beantwoorden: hoe effectief is VVE (lees: wat is de opbrengst), wat is de kwaliteit van de uitvoering, in hoeverre wordt aan de verschillende VVE-voorwaarden voldaan, en in hoeverre draagt de context (bijvoorbeeld kwaliteitszorg of gemeentelijk beleid) bij aan de kwaliteit van de VVE?

De inspectiebezoeken hebben laten zien dat het in de praktijk behoorlijk moeilijk is om de opbrengst van de VVE te bepalen. Dat neemt niet weg dat zij toch een aantal duidelijke conclusies kon trekken. Bijvoorbeeld

dat er in de VVE heel veel wordt geïnvesteerd in het pedagogische klimaat en dat het educatief handelen van de leidsters/leerkrachten over het algemeen voldoende tot goed is ontwikkeld.

Wat op veel VVE-locaties nog onvoldoende van de grond komt: de contacten met ouders en hun betrokkenheid bij de VVE-activiteiten. Het blijkt dat de mogelijkheden om met ouders in contact te komen onvoldoende worden benut (denk aan het intakegesprek en het rekening houden met de thuistaal). Ook heeft de Inspectie aangegeven dat voor- schoolse instellingen en basisscholen nog onvoldoende samenwerken op het gebied van kwaliteitszorg. Het lijkt alsof VVE vooral wordt beschouwd als een op zichzelf staand traject, met eigen regels en voorschriften.

Deze proef van de Inspectie is goed bevallen. Daarom gaat zij vanaf 2008 door met het beoordelen van de kwaliteit van VVE – niet alleen in de vier grote steden, maar ook op andere plaatsen in het land.

Op basis van haar ervaringen in de vier grote steden heeft de Inspectie

een toetsingskader ontwikkeld. Elke school of voorschoolse instelling kan dit gebruiken om de eigen instelling te beoordelen en te verbeteren. Het toetsingskader is te downloaden via <http://vvweb.isapi.nl>.

9.2. Versterken van bekwaamheden

Het project Vversterk heeft een ‘quickscan’ en een ‘situatiebeoordelingstest’ laten ontwikkelen, waarmee VVE-professionals heel eenvoudig kunnen meten hoe bekwaam ze zijn. Deze (gratis) testen zijn te vinden op de website www.versterkvve.nl. In beide testen komen verschillende vakinhoudelijke bekwaamheden aan bod. De testresultaten laten zien wat iemands sterke en minder sterke punten zijn. Vanaf de website kan ook een portfolio gedownload worden. In dat portfolio kunnen professionals onderbouwen en bewijzen hoe bekwaam ze zijn in de dagelijkse praktijk. Ze kunnen in zo’n portfolio bijvoorbeeld verslagen, observaties, filmfragmenten of geluidsfragmenten opnemen.

9.3. Werken aan een doorgaande lijn

In de VVE-sector streeft men ernaar om kinderen gedurende langere tijd op eenzelfde manier te ondersteunen en te begeleiden. In vaktermen spreken we over het creëren van een doorgaande ontwikkelingslijn. Op verschillende terreinen kan een doorgaande lijn worden gecreëerd. Bijvoorbeeld op het gebied van methodiek (als de peuterspeelzaal en de basisschool hetzelfde VVE-programma gebruiken), of ouderbetrokkenheid (de peuterspeelzaal en de basisschool informeren en betrekken ouders min of meer op dezelfde manier). Een doorgaande lijn is ook mogelijk op het gebied van pedagogisch klimaat. Dat betekent dat de omgangsregels in de peuterspeelzaal en de basisschool hetzelfde zijn; leidsters en leerkrachten reageren in spel- en lessituaties op eenzelfde manier. Ook kunnen peuterspeelzaal en basisschool dezelfde signalerings- en diagnose-instrumenten gebruiken. Dan spreken we over een doorgaande lijn op het gebied van observatie en signalering.

9.4. Het gebruik van volgsystemen

Met het volgsysteem van observatielijsten en toetsen uit het VVE-programma kan de leidster de

ontwikkeling van kinderen goed meten. Doorgaans worden de verschillende ontwikkelingsdomeinen drie keer per jaar getoetst. Bij kinderen die zich zorgelijk ontwikkelen, worden vaker toetsen afgenomen. De uitkomsten van het volgsysteem geven een beeld hoe een kind ervoor staat: blijft het achter bij andere kinderen of heeft het juist een voorsprong?

Leidsters gebruiken de gegevens voor meerdere doeleinden:

- voor de dagelijkse overdracht tussen leidsters;

- voor de werkbesprekingen binnen het team;
- voor het onder controle houden van problemen bij kinderen;
- voor het plannen van activiteiten van kinderen;
- voor het goed kunnen begeleiden van de kinderen;
- voor het voeren van gesprekken met ouders;
- voor het overdrachtsformulier/-dossier voor de basisschool, dat ouders meekrijgen als hun kind vier jaar wordt.

10. Een gewone dag

VVE-professionals maken gebruik van een dagschema, ofwel een vaste dagindeling. Dat schema hangt meestal op een duidelijk zichtbare, centrale plaats in het lokaal. Omdat de kinderen op deze leeftijd nog niet kunnen lezen, staan op het dagschema bijvoorbeeld symbolen, pictogrammen, plaatjes of foto's. Zo'n dagschema werkt voor iedereen heel prettig. Het scheelt leidsters/leerkrachten gedurende de dag een

hoop organisatorisch gepieker. Voor kinderen is het een prettig en veilig gevoel om te weten wat er op welk moment gaat gebeuren; zo'n schema biedt dus psychologische veiligheid.

Voorbeeld van een dagschema	
15 minuten	kring/begroeting
70 minuten	spel-leeractiviteit (vrije keus)
10 minuten	opruimen
20 minuten	melk- en fruitkring
35 minuten	spel-leeractiviteit in de kleine groep
30 minuten	spel-leeractiviteit in de grote groep
30 minuten	buitenspel
45 minuten	lunchpauze
10 minuten	begroeten
70 minuten	spel-leeractiviteit (vrije keus)
10 minuten	opruimen
5 minuten	afscheid

Zo'n dagschema wil trouwens niet zeggen dat alles van a tot z is dichtgetimmerd. Als er bijvoorbeeld een onverwachte gebeurtenis is, of als een kind een leuk initiatief neemt, is het belangrijk dat de leidster/leerkracht dit herkent, als een kans beschouwt en er flexibel op inspeelt. Want zo'n

dagschema is geen keurslijf. Er moet altijd ruimte zijn voor spontane ideeën en leuke of interessante kansen moeten natuurlijk gegrepen worden!

Het dagschema bestaat uit een aantal dagelijkse routines en speel-leeractiviteiten. Bij 'de dagelijkse routine' gaat het om allerlei bezigheden die elke dag terugkomen, zoals begroeten, weggaan, handen wassen, fruit eten, toiletbezoek, aankleden voor het buitenspelen en eventueel een middagslaapje. Hoewel dit soort handelingen routinematig zijn, kunnen ze goed benut worden om spelenderwijs te leren. Ze zijn geschikt als informele leermomenten. ('Als ik jou zoveel fruit geef, is er dan nog wel genoeg over voor de anderen?' of bij het opruimen 'Denk je dat deze doos hierin past?') Met speel-leeractiviteiten bedoelen we alle (spel)activiteiten waarin doelbewust wordt gewerkt aan de ontwikkeling van kinderen. Deze activiteiten zijn onderdeel van het programma, en kunnen worden ondernomen met de hele groep of in kleine groepjes. Soms hebben de speel-leeractiviteiten te maken met een bepaald thema,

De brandweer

Op een dag stopt vlak voor de peuterspeelzaal een brandweerauto. De kinderen vinden het prachtig; ze verdringen zich voor het raam. Juf Kim grijpt direct haar kans en gaat met de kinderen naar buiten. Daar mogen ze vragen stellen aan de brandweermannen en zelfs een kijkje nemen in hun wagen. Terug in de groep leest juf Kim het boekje *De brandweermannetjes* voor en daarna mogen de kinderen een tekening maken.

dat een aantal weken centraal staat in de groep. Dat thematische werken is voor kinderen trouwens heel waardevol. Het zorgt ervoor dat er een inhoudelijke samenhang is tussen verschillende activiteiten. Het loopt als een rode draad door alle activiteiten heen.

Activiteiten met de hele groep

Bij de activiteiten waaraan de hele groep meedoet, gaat het bijvoorbeeld om liedjes zingen, een prentenboek voorlezen, een verhaal vertellen of een bewegingsactiviteit. Bewegingsactiviteiten kunnen in het lokaal of buiten plaatsvinden. Buitenspel kan heel leerzaam zijn. Kinderen kunnen tijdens het buiten-

spelen bijvoorbeeld oefenen met regels en leren om rekening te houden met elkaar. Het begeleiden van buitenspel is een belangrijke taak van de VVE-professional en bestaat uit méér dan toezicht houden alleen.

Activiteiten in kleine groepjes

In een klein groepje kunnen de kinderen aan verschillende activiteiten werken. De ene keer zijn de kinderen bijvoorbeeld bezig met taal, de andere keer met rekenen of een spelletje. Alle ontwikkelingsgebieden kunnen aan bod komen.

Meestal bepaalt de leidster/leerkracht de samenstelling van zo'n klein groepje. Dat gebeurt altijd met een bepaald doel. Soms is het handig om een homogeen groepje samen te stellen. Bijvoorbeeld wanneer taalzwakke leerlingen preteaching krijgen. (Dat is een voorbereidende taalactiviteit, die ervoor zorgt dat ze daarna makkelijker in de grote groep kunnen meekomen.) Soms is een heterogeen

groepje juist weer handig, zodat kinderen veel van elkaar kunnen leren. In een klein groepje zitten niet altijd evenveel kinderen. Soms gaat het om drie kinderen, andere keren misschien wel om tien. Hoe kleiner het groepje, hoe intensiever de begeleiding die de leidster/leerkracht kan bieden.

Vrije keuze

Veel speel-leeractiviteiten vinden plaats op initiatief van de leidster/leerkracht. Daarnaast zijn er allerlei momenten, waarop de kinderen zelf mogen beslissen welke speel-leeractiviteit ze willen doen. Leidsters/leerkrachten kunnen de kinderen natuurlijk wel helpen om een goede keus te maken of suggesties doen. Zij bewaken ook altijd dat de kinderen gevarieerd genoeg kiezen. Een kind dat altijd alleen maar in de huis-hoek wil spelen, wordt bijvoorbeeld gestimuleerd om ook eens naar de constructiehoek of de ontdekhoek te gaan.

11. Landelijk VVE-beleid

Sinds ongeveer tien jaar is VVE een speerpunt voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

11.1. Geschiedenis

Het eerste landelijke VVE-beleid werd vastgelegd in de *Eerste VVE-regeling*. Het ministerie van OCW gaf hierin aan dat het geld moest worden besteed aan kinderen met een achterstand, bijvoorbeeld op het gebied van taal. Deze kinderen hadden de VVE-activiteiten het hardst nodig, was de gedachte. Uiteindelijk mochten 172 gemeenten gebruikmaken van de regeling; zij ontvingen geld van het ministerie. Al deze gemeenten hadden één of meerdere basisscholen met minimaal 70% 'gewichtleerlingen'. Dat zijn kinderen die een grote kans hebben op een ontwikkelingsachterstand, bijvoorbeeld omdat hun ouders allebei in het buitenland zijn geboren of geen opleiding hebben.

In 2001 werd het landelijke VVE-beleid herzien, en werd de *Tweede VVE-regeling* van kracht. Deze tweede regeling was iets soepeler dan de eerste. De voorwaarde van '70% gewichtleerlingen' werd losgelaten. Als een gemeente één of meer basisscholen

had met 50% gewichtleerlingen konden zij voortaan al geld krijgen. Door deze nieuwe voorwaarde konden in 2001 356 gemeenten gebruikmaken van het landelijke VVE-budget.

In 2002 kwam een einde aan deze twee – tijdelijke – stimuleringsregelingen. Vanaf dat moment kreeg de voor- en vroegschoolse educatie een plek in het GOA-beleid (*Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid*). Gemeenten hoefden daardoor niet meer elk jaar een apart VVE-plan te schrijven, maar konden de VVE-activiteiten opnemen in hun GOA-beleid. Ook kregen ze wat meer vrijheid om zelf te bepalen wat ze op VVE-gebied wilden doen; de harde voorwaarden uit de *Eerste* en *Tweede VVE-regeling* verdwenen namelijk.

Sinds 2006 is VVE een onderdeel van het *Onderwijsachterstandenbeleid* (OAB). Vanaf dat jaar is de gemeente niet langer de enige partij die verantwoordelijk is voor het VVE-beleid. De gemeente is voortaan beleidsmatig én financieel verantwoordelijk voor het VVE-beleid in de voorschoolse periode (dus: voor kinderen tot vier jaar). Schoolbesturen zijn vanaf 2006 verantwoordelijk voor de vroegschoolse

educatie, gericht op kinderen vanaf vier jaar. Let wel: gemeenten en schoolbesturen zijn samen verantwoordelijk voor de afstemming tussen voorschoolse educatie en vroegschoolse educatie. Samen moeten zij er dus voor zorgen dat er een goede, doorlopende leerlijn is.

Wist je dat?

In 2007 kregen gemeenten 45 miljoen euro extra van het kabinet, bedoeld voor VVE-activiteiten in de periode 2007–2009. Doel: op 1 augustus 2010 moet 70% van de doelgroepkinderen gebruikmaken van een VVE-voorziening.

11.2. Huidig beleid

De verwachting is dat het VVE-beleid de komende jaren een speerpunt blijft. Daarvoor zijn onder andere de volgende aanwijzingen:

- Sinds 2006 staat elk jaar een bedrag van € 110 miljoen op de rijksbegroting. Dat bedrag blijft tot en met 2010 gehandhaafd.
- In 2007 stelde het ministerie een nieuwe 'kwaliteitsagenda' vast

(*Scholen voor morgen*). Hierin is speciale aandacht besteed aan VVE.

- In 2008 is voor VVE nog eens een extra bedrag op de rijksbegroting opgenomen: € 43,5 miljoen.
- In 2008 trok de staatssecretaris een extra bedrag uit voor het onderwijs aan achterstandsleerlingen: € 70 miljoen. Dit geld kan bijvoorbeeld besteed worden aan VVE-activiteiten.
- Vanaf 2011 wordt de rijksbegroting voor VVE verhoogd met 100 miljoen. Het totale jaarlijkse VVE-budget bedraagt vanaf die datum dus € 210 miljoen.

Integratie van voorschoolse voorzieningen

In Nederland richten verschillende instellingen zich op kinderen van nul tot vier jaar: kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Beide instellingen hebben te maken met andere wetgeving en een verschillende financiering. Dat is niet altijd handig.

De kinderdagverblijven vallen onder de *Wet op de kinderopvang*. Vroeger kregen kinderdagverblijven een welzijnssubsidie, maar dat is inmiddels verleden tijd. Nu worden ze beschouwd als commerciële organisaties. Hun klanten – ouders – betalen voor de opvang van hun kind.

Voor peuterspeelzalen is er geen apart landelijk beleid, laat staan wetgeving. Ze worden gesubsidieerd door gemeenten. Ouders betalen een (bescheiden) eigen bijdrage. De hoogte daarvan is per gemeente verschillend, en is soms inkomensafhankelijk.

Het kabinet Balkenende III wil kinderdagverblijven en peuterspeelzalen integreren. Dat wil zeggen: voor peuterspeelzalen en kinderdagverblijven moet dezelfde wet- en regelgeving en financiering gaan gelden. Het kabinet verwacht dat er daardoor ook meer inhoudelijke afstemming komt.

De plannen (voor de harmonisatie van de voorschoolse sector, zoals het officieel heet) werden in 2007 gepubliceerd, in de nota *Samen spelen, samen leren*. In mei 2008 heeft staatssecretaris Dijkzwaag een brief naar de Tweede Kamer gestuurd, waarin zij de harmonisatie verder heeft uitgewerkt. De belangrijkste elementen uit haar voorstel:

- Ontwikkelen van een wettelijk kwaliteitskader voor peuterspeelzalen. Hierin staat aan welke minimeisen peuterspeelzalen moeten voldoen. Denk bijvoorbeeld aan eisen op het gebied van veiligheid, voertaal, ouders, informatievoorziening, oudercommissie en

klachtenregeling.

- Verhogen van het opleidingsniveau van leidsters. Op dit moment zien we grote verschillen in het opleidingsniveau van leidsters in peuterspeelzalen. De staatssecretaris wil dat er in alle peuterspeelzalen minimaal één SPW-3-opgeleide werkt. In groepen waar speciale VVE-programma's worden aangeboden, moeten twee SPW-3-opgeleiden staan.
- Introduceren van een leidster-kindratio. De staatssecretaris wil dat er in alle peuterspeelzalen voortaan één leidster voor maximaal acht kinderen is. (Deze norm is trouwens hetzelfde als de norm die in de kinderopvang geldt voor driejarige kinderen.)
- Verbeteren van de toegankelijkheid van peuterspeelzalen. Op dit moment kunnen ouders een (landelijke) kinderopvangtoeslag krijgen, als hun kind van de kinderopvang gebruikmaakt. Als hun kind echter naar een peuterspeelzaal gaat, is de situatie heel anders. In dat geval bepaalt de gemeente hoe hoog de eigen bijdrage van de ouders is. Als het aan de staatssecretaris ligt, gaat dat voor ouders uit de doelgroep veranderen. Voor de kinderopvang en peuterspeelzalen moet dezelfde eigen bijdrage gaan gelden.

- Stimuleren van de samenwerking tussen peuterspeelzalen en instellingen voor kinderopvang. Door betere samenwerking kunnen zij meer doelgroepkinderen bereiken, de kwaliteit van de opvang verbeteren en de ontwikkeling van kinderen nog beter ondersteunen.

De gemeente als regisseur

Wanneer de harmonisatie van de voorschoolse sector een feit is, krijgt de gemeente een veel belangrijker regierol. Wat gaat de gemeente zoal doen?

- Elk jaar heeft de gemeente overleg met schoolbesturen en kinderop-

vangorganisaties over de Lokale Educatieve Agenda. Het voorstel is dat de gemeente straks óók instellingen voor jeugdgezondheidszorg (jgz) en peuterspeelzalen aan dit overleg laat deelnemen. Met elkaar kunnen ze dan bijvoorbeeld afspraken maken over VVE-criteria, de beoordeling van de jgz, en de keuze voor specifieke VVE-programma's.

- Op dit moment zijn gemeenten en GGD's verantwoordelijk voor het toezicht en de handhaving in kinderopvanginstellingen. De gemeenten en GGD's krijgen een vergelijkbare verantwoordelijkheid ten aanzien van de peuterspeelzalen.

- In sommige kinderopvanginstellingen en peuterspeelzalen is de kwaliteit onder de maat. Het is belangrijk dat dit soort misstanden tijdig worden gesignaleerd. De GGD krijgt daar een belangrijke rol in. Zij gaan bijvoorbeeld controleren hoeveel leidsters in een groep werken en hoeveel dagdelen kinderen van de opvang gebruikmaken.

De staatssecretaris heeft aangegeven dat zij eind 2008 met een wetsvoorstel wil komen, waarin alle bovengenoemde voorstellen zijn verwerkt. Deze wet kan naar verwachting op 1 januari 2010 in werking treden.

Colofon

Uitgave: Sardes

Tekst: Karin van Breugel, Betty de Jaeger, Marina Wisse

Fotografie: Studio André Ruigrok

Vormgeving: FC Klap, Hilversum

ISBN: 978-90-5563-094-3

www.sardes.nl

www.vversterk.nl

© 2008 Sardes

Niets van deze uitgave mag vermenigvuldigd worden, op wat voor wijze dan ook, of worden opgeslagen in een gegevensbestand zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.